

De Heer Th. WAUTERS
Gemachtigd Ambtenaar
Directeur Monumenten en
Landschappen- B.S.O.
Ministerie van het Brussels
Hoofdstedelijk Gewest
CCN-Vooruitgangstraat 80-bus 1
1035 Brussel

U/ref. : 04/PFU/606894
O/ref. : GM/BXL2.10/s.601
Bijlage : kopie aangetekend schrijven gericht aan de ontwerper

Brussel,

Mijnheer de Directeur,

Betreft : BRUSSEL.Palmerstonlaan 4. Hotel Van Eetvelde. Aanvraag Unieke Vergunning:
Eensluitend advies van de KCML.
Dossier behandeld Dhr. P. Bernard (DML)

In antwoord op uw brief van 20/01/2017, ontvangen op 20/01/2017, en na ontvangst van de bijkomende informatie, gevraagd tijdens de zitting van 01/02/2017, melden wij u dat onze Commissie tijdens haar vergadering van 15/03/2017 over hoger vermelde werken **een gunstig advies onder voorbehoud** heeft uitgebracht.

De aanvraag is algemeen genomen zorgvuldig uitgewerkt en goed gedocumenteerd en de restauratieopties zijn doorgaans pertinent. Tijdens een eerste onderzoek van het dossier stelde de KCML vast dat de aanvraag bepaalde ingrepen onvoldoende documenteerde en bepaalde vragen opriep waardoor de Commissie zich in eerste instantie niet definitief kon uitspreken. De bijkomende informatie geeft op de meeste punten een afdoend antwoord op de door de KCML gestelde vragen. **Op basis daarvan brengt ze dan ook een gunstig advies uit, mits een aantal bemerkingen waaraan nog gevolg moet worden gegeven** (antwoorden voor te leggen aan de DML).

Bijkomende informatie aangeleverd op vraag van de KCML:

- Voor wat de vervanging betreft van de ramen van de eerste verdieping, kant voorgevel, werden de detailtekeningen, alsook de opmeting van de bestaande ramen van de bel-étage aan het dossier toegevoegd. Daaruit blijkt dat het uitzicht van de nieuwe ramen zal overeenstemmen met dat van de oorspronkelijke. De profielen zullen wel enigszins verdiept worden voor de integratie van de dubbele beglazing. **De KCML onderschrijft de ingreep en keurt de details van de ramen goed.** Voor wat de beglazing betreft zullen tijdens de werf verschillende glastypes in situ ter evaluatie voorgelegd worden. De spouwafdichting van de beglazing zal zwart gekleurd zijn om de visuele impact te verminderen.

De uiteindelijke keuze van de beglazing dient in samenspraak met de DML te worden doorgevoerd tijdens de werf: het uitzicht zal zoveel mogelijk afgestemd worden op dat van de oorspronkelijke vensters van de bel-étage.

- In de achtergevel worden **voorzetramen** geplaatst op de bovenste verdiepingen, naar het voorbeeld van de dubbele ramen die Horta aanwendde in de Biljardzaal. De **details van die ramen werden aangeleverd**. Ze worden uitgerust met een extra-heldere beglazing waardoor de impact op in termen van lichtdoorlaatbaarheid beperkt zal zijn. De KCML keurt deze voorzetramen goed.

- De ramen aan de voorgevel worden uitgerust met een **buitenzonwering met roterende houten lamellen**, die gemotoriseerd wordt aangestuurd. Uit historische foto's blijkt dat oorspronkelijk

gelijkaardige elementen bestonden. Horta pastte ze ook toe in andere gebouwen (cf. Hotel Wissinger).

De technische fiches werden overgemaakt. De stores worden in een duurzame houtsoort uitgevoerd met een afwerking "geverniste eik" zoals de ramen. De gemotoriseerde aansturing vergt slechts een beperkte bekabeling die discreet geïntegreerd kan worden in de bestaande omkasting. Uit ervaring in andere gebouwen blijkt dit een duurzaam systeem te zijn. **De Commissie keurt deze interventie goed. Een staal van de afwerking en kleur van de stores zal nog aan de DML voorgelegd worden tijdens de werf.**

De motorisatie voor het bedienen van de overgordijnen zal niet worden toegepast.

- Verwarming, klimatisatie en ventilatie:

De Commissie onderschrijft de algemene principes in zake de verwarmings- en ventilatietechnieken waarbij het oorspronkelijke systeem van Horta in ere wordt hersteld en aangevuld met hedendaagse technieken. De impact van nieuwe elementen en installaties moet daarbij zoveel mogelijk worden beperkt.

Op de vraag van de Commissie om geen bijkomende radiatoren te plaatsen in het salon aan de straatzijde van de bel-étage (elementen die zich voor de oorspronkelijke onyx-lambrisering zouden bevinden) en te opteren voor de plaatsing van een gasgestookte kachel in het schouwvolume, antwoordt de ontwerper dat een gepast kachemodel moeilijk vindbaar is en dat die oplossing niet optimaal is voor het comfortgevoel. Men stelt dan ook voor de bijkomende radiatoren (naar historisch model) toch te plaatsen wat ook het condensatieprobleem dat zich stelt achter de onyx-lambrisering zou verbeteren.

Gezien de impact van de plaatsing van twee bijkomende radiatoren op het uitzicht van de oorspronkelijke lambrisering meent de Commissie dat hun plaatsing best wordt vermeden. **Ze vraagt dan ook in eerste instantie alleen de plaatsing van de kachel in het schouwvolume te voorzien en te evalueren wat dit, samen met de plaatsing van gordijnen, oplevert in termen van thermisch comfort. Indien achteraf blijkt dat zich nog steeds een onaanvaardbaar probleem van comfort zou stellen, dan kan de vraag om bijkomende radiatoren te plaatsen opnieuw geëvalueerd worden.**

In het kader van de ventilatie van de bel-etage stelde men aanvankelijk de plaatsing voor van een aantal ventilatieroosters boven de deuren van de prestigieuze salons van de bel-étage (salon kant voorgevel (zuid)) en voormalige eetkamer aan noordzijde). **De Commissie neemt er acte van dat die roosters niet langer worden voorzien in de voormalige eetkamer** om een ingreep op de originele stoffering te vermijden. In het "Grand Salon" (waar de stoffering een kopie is) wenst men het rooster wel te behouden: de details en beschrijving werden aangeleverd (messing rooster 146 x 19 cm). De vraag naar de objectivering van het luchtdebiet nodig om de ruimte te ventileren werd slechts gedeeltelijk beantwoord. **De Commissie vraagt dit antwoord te verduidelijken (is de netto-opening die voorzien wordt bestemd voor piekventilatie? Welke normen worden gehanteerd en is dat noodzakelijk?) en de impact en afmetingen van het rooster in functie daarvan zoveel mogelijk te beperken.** De modellen van roosters die Horta zelf gebruikte kunnen daarbij mogelijk ook als inspiratiebron gelden. Dat moet gebeuren in samenspraak met de DML.

Er werd een aangepast voorstel ingediend voor de omkasting van de verwarmings- en klimatisatietoestellen in de voormalige biljardzaal. Daarbij laat een terugwijkende plint toe om de fries van het parket volledig zichtbaar te laten. Men behoudt wel het voorstel om deze elementen te integreren in houten radiatorkasten die de vormgeving van de bestaande lambrisering overnemen. De Commissie is geen voorstander van dit voorstel aangezien het de leesbaarheid van de bestaande lambrisering aantast en vervormt. Ze vraagt dit aspect verder te bestuderen en een **nieuw voorstel uit te werken waarbij de nieuwe toestellen niet "verdoezeld" worden (toestellen geïntegreerd in de muur of in opbouw zonder omkasting). Dit voorstel zal ter goedkeuring worden voorgelegd aan de DML.** Indien geen bevredigende oplossing wordt gevonden, moet het gebruik van de zaal in vraag worden gesteld en worden geopteerd voor een minder intensieve bezetting.

- Brandveiligheid:

Bepaalde kelderdeuren (i.h.b. rond de polygonale toegangsruimte) worden vervangen door identieke brandwerende deuren. De vraag werd gesteld naar een **alternatieve oplossing waarbij de oorspronkelijke deuren worden behouden mits aanpassingen** (doubleren aan één zijde d.m.v. brandwerende panelen, brandwerende dichtingen). Er kon, binnen de toegekende termijn, nog niet worden nagegaan of die oplossing aanvaardbaar is voor de brandweer. **Van zodra dit antwoord gekend is zal de definitieve optie in samenspraak met de DML worden bepaald.**

Voor wat de brandwerende deuren betreft die de technische ruimten afsluiten wordt best geopteerd voor een kwaliteitsvol hedendaags model, dat ter goedkeuring aan de DML moet worden voorgelegd.

- Interieurafwerking

De huidige aanvraag voorziet een aantal restauratiewerken van afwerkingslagen en decorelementen. Het betreft meer bepaald de restauratie van binnenschrijnwerk en parketten en het herschilderen van bepaalde vertrekken in het kader van hun inrichting tot kantoren en vergaderruimtes, uitgezonderd de afwerkingslagen van ruimtes met een hoge erfgoedwaarde. Laatstgenoemde vormen het voorwerp van van bijkomend onderzoek op basis waarvan een andere vergunningsaanvraag zal ingediend worden met het oog op hun restauratie.

Algemeen genomen acht de KCML het aangewezen om **de restauratie van de afwerkingslagen van alle binnenruimtes (schilderwerken, restauratie binnenschrijnwerk en houten vloeren) uit de huidige aanvraag te halen** en te integreren in een globale aanvraag voor de interieurrestauratie en dat in afwachting van verder onderzoek naar de oorspronkelijke afwerkingslagen. Op die manier kunnen de restauratieopties waar nodig, in functie van de resultaten het onderzoek en volgens onderstaande aanbevelingen, verfijnd worden, (bijv. onderzoek naar het behangselpapier in bepaalde vertrekken van de eerste verdieping; onderzoek van het originele kleurenpalet van de verdiepingen, enz.). De omvang van die bijkomende vooronderzoeken moet verder bepaald worden (in overleg met de DML). Aangezien het om werken gaat die alleen de afwerking betreffen, zal die werkwijze de start van de werf en de uitvoering van de andere – meer dringende werken- niet in het gedrang brengen.

Voor wat het binnenschrijnwerk betreft, wordt in het huidige dossier geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende afwerkingstypes, nl. vernist schrijnwerk (pitchpine schrijnwerk) en deuren met gepolierde afwerking (exotische houtsoort). Er wordt voorgesteld om de deuren volledig te decaperen en opnieuw te vernissen. **Die optie moet verfijnd worden.** De afwerking van elke deur moet nauwkeurig worden gedocumenteerd en waar nodig moet beroep worden gedaan op vaklui met aangepaste kwalificaties (de restauratie van het gepolierd houtwerk dient te worden toevertrouwd aan gespecialiseerde conservatoren/restauratoren). Een volledige decapering van het schrijnwerk is niet in alle gevallen aangewezen. Die ingreep dient genuanceerd te worden in functie van de bewaringsstaat, het type afwerking, enz. (zo kan in bepaalde gevallen worden geopteerd voor het afdunnen en nabehandelen van de bestaande vernislaag i.p.v. voor volledig decaperen).

Ook voor de **restauratie van de parketten dient de aanpak verfijnd te worden en de noodzaak om systematisch over te gaan tot het volledig opschuren ervan in vraag te worden gesteld** (bijv. in de biljartzaal waar de vloer een tiental jaren geleden gerestaureerd werd en zich nog in perfecte staat bevindt). Ook hier vraagt de KCML de ingrepen te nuanceren en af te stemmen op de aard en de bewaringsstaat van de vloeren.

Tot slot lijkt het voorbarig om de restauratie van de glas-in-loodkoepel van de wintertuin reeds in het kader van de huidige aanvraag te voorzien. Ook hier dienen de resultaten van een diepgaander vooronderzoek door een gekwalificeerd restaurator/conservator te worden afgewacht om de interventies nauwkeuriger te kunnen bepalen. Het is dan ook aangewezen die restauratie in een volgende aanvraag op te nemen.

Overige technische bemerkingen m.b.t. de aanvraag :

- De zeshoekige tegels van de keldervloer en de tegels van de koer moeten in de mate van het mogelijke gerecupereerd worden. Een concreet voorstel zal ter goedkeuring aan de DML worden voorgelegd.

- Het volledig decaperen van de ramen van de achtergevels en hun impregnatie d.m.v. vloeibaar epoxy wordt best vermeden. Hierbij dient ook te worden opgemerkt dat de raamkozijnen van de voormalige eetkamer ogenschijnlijk van massief Padouk zijn en dus naar alle waarschijnlijkheid aan de binnenkant gepolierd waren

- De voorziene reinigingsmethode voor de gevels van de lichtschacht moet herzien worden ten voordele van een zachtere methode. Een proefuitvoering moet eveneens voorzien worden.

- Voor nieuwe muurdelen en herstel en hervoegen van bestaand metselwerk moet worden gekozen voor een traditionele kalkmortel (eventueel licht hydraulisch).

- Er moet een nauwkeurige opmeting en een fotoreportage worden gemaakt van de metselwerk structuur en de welfsels van de buitentrap alvorens tot afbraak over te gaan.

Met de meeste hoogachting,

G. MEYFROOTS
Adjunct-secretaris

M. -L. ROGGEMANS
Voorzitter

kopie : D.M.L. : Dhr. P. BERNARD